

Dr Michał Łuszczuk
Zakład Stosunków Międzynarodowych
Wydział Politologii, UMCS w Lublinie

Załącznik 2 a.

**AUTOREFERAT PRZEDSTAWIAJĄCY
OPIS DOROBKU I OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH W JĘZYKU POLSKIM**

1. Imię i nazwisko:

Michał Łuszczuk

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

- magister nauk politycznych, Wydział Politologii UMCS w Lublinie (2000r.), w trakcie studiów: dwukrotnie stypendium MEN, wymiana studencka w Bluffton College, USA (1998); stypendium w Oxfordzie w celu przygotowania pracy magisterskiej (2000); staż asystencki (1999/2000);
- dyplom studiów podyplomowych: Studium Bezpieczeństwa Narodowego, Uniwersytet Warszawski, BBN i MON (2000 r.),
- stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce nadany uchwałą Rady Wydziału Politologii UMCS w Lublinie z dnia 24 listopada 2005 roku; tytuł rozprawy doktorskiej: *Wspólnotowy system ochrony praw obywateli Unii Europejskiej*.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych.

Od 1 października 2000 roku jestem zatrudniony na Wydziale Politologii UMCS w Lublinie w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych. Początkowo na stanowisku asystenta, zaś od 1.02.2006 roku na stanowisku adiunkta (w okresie od 02.2006 do 10.2007 przebywałem na urlopie wychowawczym). Wydział Politologii UMCS jest moim podstawowym miejscem pracy w rozumieniu przepisów prawa o szkolnictwie wyższym.

W latach 2009-2010 prowadziłem zajęcia w ramach umowy o dzieło w Wyższej Szkole Handlowej w Radomiu.

Od 1.10.2012 do 31.09.2015 byłem zatrudniony jako adiunkt-stażysta Narodowego Centrum Nauki (jako pracownik naukowy) w Katedrze Krajów Europy Północnej na Wydziale Administracji i Zarządzania Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach w ramach grantu zdobytego w konkursie FUGA-1 (nr projektu: UMO-2012/04/S/HS5/00172).

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a. tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego, autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa):

monografia: Michał Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.

b. omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Wyjaśnianie rzeczywistości międzynarodowej poprzez badanie stosunków międzynarodowych w regionie Arktyki to zadanie równie oryginalne, co trudne¹. Wynika to w dużej mierze ze specyfiki rozwoju znaczenia północnych obszarów polarnych dla społeczności międzynarodowej na przestrzeni dziejów, jak też z ewolucji podejść badawczych stosowanych w ramach nauki o stosunkach międzynarodowych do analizy procesów zachodzących w tej części świata.

Otóż, ewolucja postrzegania Arktyki z perspektywy stosunków międzynarodowych to niezwykle historia jej kilkusetletniego „odkrywania”, eksploataowania i kolonizowania, wreszcie zaś całkowitego zawłaszczenia przez nieliczną grupę państw. To interesująca historia międzynarodowej rywalizacji i współpracy w zakresie naukowego poznania tajemnic Dalekiej Północy, a także dzieje militarnych zmagania z czasów obu wojen światowych oraz okresu zimnej wojny. Warto podkreślić, iż dopiero na początku lat 90. XX wieku Arktyka przestała być jednym z pól rywalizacji między Zachodem a Wschodem, jak też miejscem zaspokajania partykularnych potrzeb oraz ambicji państw regionu. Po raz pierwszy w dziejach tej części świata, powstała wyjątkowa sytuacja sprzyjająca kształtowaniu odrębności i samodzielności Dalekiej Północy w kontekście stosunków międzynarodowych. Zainicjowany został proces rozwijania międzynarodowej tożsamości regionu, budowania transgranicznych więzi i różnorodnych form kooperacji, uwzględniania potrzeb oraz interesów mieszkańców obszarów arktycznych, szczególnie ludów rdzennych. Podjęto także wielopoziomą współpracę, do której włączono aktorów spoza regionu, na rzecz społeczno-ekonomicznego jego rozwoju oraz ochrony arktycznego środowiska naturalnego.

¹ Prezentowane w autoreferacie odniesienia bibliograficzne znajdują swój pełen opis w prezentowanej publikacji.

Warto podkreślić, iż ewolucja stosunków międzynarodowych w Arktyce, a zatem tego, co zgodnie z ujęciem proponowanym przez M. Pietrasia, stanowi warstwę ontologiczną przestrzeni badawczej nauki o stosunkach międzynarodowych w odniesieniu do tej części świata, w istotny sposób była skorelowana z warstwą epistemologiczną (Pietraś, 2015). W wyjaśnianiu sytuacji międzynarodowej panującej na Dalekiej Północy do momentu zakończenia zimnej wojny doskonale sprawdzały się teorie i koncepcje wywodzące się z kręgu realizmu, neorealizmu, częściowo też strukturalizmu. Z kolei w erze pozimnowojennej swą wartość eksplanacyjną zademonstrowały teorie i koncepcje rozwijane w ramach idealizmu czy konstruktywizmu.

Kolejna zmiana sytuacji międzynarodowej (i nie tylko) w Arktyce oraz zmiana sposobu postrzegania regionu przez społeczność międzynarodową - nadające regionowi nowe znaczenie w polityce międzynarodowej – dokonały się w połowie pierwszej dekady XXI wieku. Doszło do nich za sprawą splotu różnych czynników, wśród których na pierwszy plan wysuwają się dwa zagadnienia. Po pierwsze, region został uznany za obszar wyjątkowo silnie narażony na następstwa globalnych zmian klimatu, które traktowane są przez społeczność międzynarodową za jedno z głównych wyzwań dla dalszego rozwoju świata (w tym kontekście zazwyczaj wskazuje się, iż ocieplenie w Arktyce zachodzi w ostatnich latach dwukrotnie szybciej w porównaniu ze średnią światową). Po drugie, za sprawą procesów modernizacji, globalizacji oraz właśnie następstw zmian klimatu Daleka Północ okazała się być nie aż taka daleka, ale za to dużo ważniejsza dla całego świata niż wcześniej uważano, co więcej, potencjalnie może też oferować społeczności międzynarodowej wiele różnych korzyści. Te właśnie kwestie przyciągnęły ogromną uwagę mediów, a w konsekwencji także części opinii publicznej i polityków z państw arktycznych oraz spoza regionu. Warto przy tym podkreślić, iż – niestety – obawy dotyczące różnorodnych negatywnych następstw wielopłaszczyznowej transformacji regionu, z reguły nie są równie wielkie, jak oczekiwania czy wręcz nadzieje dotyczące nowych możliwości w zakresie dalszej eksploatacji zasobów Arktyki. Wśród wielu wyzwań jakie zaistniały w związku z nową sytuacją międzynarodową pojawiło się również wyzwanie natury badawczej (dokładniej zaś epistemologicznej i metodologicznej). Mianowicie, czy dotychczas wykorzystywane ujęcia teoretyczne i metody badawcze nadal pozwalają wyjaśnić to, co dzieje się w regionie Arktyki, a jeżeli nie, to jakie są tego implikacje z punktu widzenia nauki o stosunkach międzynarodowych? Skoro potencjalnie jest problem z wyjaśnieniem tego, co obserwujemy w Arktyce, to jak mamy to zrozumieć, jak prognozować dalszy rozwój sytuacji i ewentualnie, jak nauka o stosunkach międzynarodowych może inspirować działania państw czy aktorów niepaństwowych w tej części świata?

W tym właśnie kontekście badanie problematyki zmian stosunków międzynarodowych w regionie Arktyki z pewnością oferuje istotny wkład zarówno w poznanie najnowszej historii stosunków międzynarodowych, jak też w wyjaśnienie i zrozumienie ich współczesnego oblicza. Niekiedy pojawia się teza, iż Arktyka to swoiste „laboratorium współczesnych stosunków międzynarodowych”. Miejsce, w którym intensywnie zachodzące reakcje pomiędzy procesami modernizacji i globalizacji oraz następstwami zmian klimatu pozwalają zdobyć badaczom cenną wiedzę na temat dalszej ewolucji i specyfiki późnowestfalskiego ładu międzynarodowego, a także weryfikować dotychczasowe podejścia i kreować nowe ujęcia badawcze. Perspektywa taka – jakkolwiek kusząca – wydaje się jednak przerysowana, a jak na badania dotyczące rzeczywistości społecznej to również dość ryzykowna. Budzi ona także słuszny opór ze strony rdzennych mieszkańców Arktyki. Odcinając się od takiego podejścia do badania stosunków międzynarodowych na Dalekiej Północy wciąż jednak warto traktować je za inspirujący obszar studiów, których rezultaty stanowić mogą okazję zarówno do pogłębienia wiedzy na temat tej części świata, jak również poszerzenia dorobku nauki o stosunkach międzynarodowych.

Wskazane powyżej obserwacje i przyjęte stanowisko stanowiło naczelną przesłankę do podjęcia badań ukierunkowanych na rozwiązanie następującego **problemu badawczego**: dlaczego i w jaki sposób zmienia się aktywność głównych uczestników stosunków międzynarodowych w Arktyce na przestrzeni XX i XXI wieku? Istotą tak ujętego problemu badawczego było zatem dążenie do ustalenia uwarunkowań i konsekwencji działań oraz oddziaływań podejmowanych w przyjętym okresie przez państwa arktyczne w odniesieniu do północnych obszarów polarnych.

Celem naukowym prezentowanej monografii było rozstrzygnięcie, zgodnie z wybranymi założeniami teoretycznymi i metodologicznymi, wskazanego problemu badawczego poprzez możliwie kompleksową analizę, wszechstronne zrozumienie i przekonujące wyjaśnienie oraz miarodajne prognozowanie ewolucji ról głównych uczestników stosunków międzynarodowych w regionie Arktyki. Wykazane w ramach badań genetyczne, strukturalne oraz funkcjonalne uwarunkowania dynamiki procesów międzynarodowych zachodzących w Arktyce w XX i na początku XXI wieku w założeniu miały stanowić z kolei istotne źródło wiedzy na temat możliwości adaptacyjnych państw wobec kluczowych wyzwań oraz przeobrażeń współczesnego porządku międzynarodowego.

Przedmiotem prezentowanych w monografii **badania** są role międzynarodowe państw arktycznych oraz procesy ich zmian w specyficznym środowisku międzynarodowym regionu Arktyki. Zgodnie z przyjętymi w pracy założeniami teoretycznymi, role te odnoszą się do polityki zagranicznej badanych państw prowadzonej w odniesieniu do regionu Arktyki i określane są

pojęciem ról arktycznych. Odnosząc się z kolei do **wymiaru podmiotowego** podjętych badań należy podkreślić, iż za najważniejsze w kontekście ustalonego problemu badawczego uznano przyjęcie podejścia kompleksowego, a zatem analizą objęto wszystkie osiem państw arktycznych, do których należą, w kolejności alfabetycznej: Finlandia, Islandia, Kanada, Królestwo Danii, Norwegia, Rosja, Stany Zjednoczone oraz Szwecja. Pomimo, iż rozwiązanie takie wymagało szeroko zakrojonych badań, to jednak spodziewane rezultaty jego przyjęcia, oferując m.in. możliwość dokonania analizy porównawczej, wydały się być bardziej wartościowe, aniżeli na przykład studium pojedynczego przypadku.

Określając **zakres przestrzenny** podjętych badań należy wyjaśnić, iż w badaniach zasadniczo została przyjęta definicja, zgodnie z którą Arktyka jest to obszar znajdujący się na północ od granicy wyznaczonej kołem podbiegunowym wyznaczonym na 66°33'39" szerokości geograficznej północnej. Oznacza to, iż obejmuje on terytoria lądowe oraz morskie państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego: Kanady, Królestwa Danii (Grenlandia), Norwegii, Rosji, Stanów Zjednoczonych oraz Islandii, a także terytoria lądowe Finlandii i Szwecji. Pojęcie Arktyka było stosowane wymiennie z takimi określeniami jak: Daleka Północ, północne obszary polarne, obszary za północnym kręgiem polarnym, północne obszary wokółbiegunowe. Należy też dodać, iż jakkolwiek badania dotyczyły Arktyki, to w ich ramach pojawiały się także elementy dotyczące innych kierunków polityk zagranicznych badanych państw.

Praca zasadniczo obejmuje swym **zakresem czasowym** okres XX i początku XXI wieku. Początkową cezurę wyznaczają w zasadzie działania państw Arktyki o charakterze międzynarodowym dotyczące regionu, które można uznać za początki ich polityki zagranicznej w wymiarze arktycznym, a tym samym inaugurację pełnienia ról arktycznych. Ponieważ miało to miejsce w poszczególnych przypadkach w różnych momentach pierwszych dekad XX wieku, nie uznano za możliwe ustalenie jednego wspólnego momentu wyjściowego dla zakresu analizy. Co więcej, w uzasadnionych przypadkach za właściwe przyjęto przedstawienie tła historycznego (np. w ramach charakterystyki prawnomiędzynarodowego wymiaru regionu) lub choćby odniesienie się do wcześniejszych wydarzeń, które uznano za ważne w kontekście prowadzonej analizy (np. cesja Alaski). Końcowym momentem analizy jest rok 2015. W badanym okresie wyróżniono i przeanalizowano cztery główne jego etapy. Praca zawiera w ostatnim rozdziale także **element prognostyczny**, który dotyczy scenariuszy przyszłej ewolucji międzynarodowych ról arktycznych w perspektywie kolejnych piętnastu lat (do 2030 roku).

Rozwiązanie podjętego w monografii problemu badawczego, czyli ustalenie dlaczego i w jaki sposób zmienia się aktywność głównych uczestników stosunków międzynarodowych w Arktyce na przestrzeni XX i XXI wieku, zostało oparto na następujących **założeniach**:

- 1) północne obszary polarne stanowią specyficzną część świata i zajmują odrębne miejsce w ramach aktywności prowadzonej przez uczestników stosunków międzynarodowych, co pozwala na traktowanie Arktyki jako regionu międzynarodowego,
- 2) region Arktyki jako podsystem stosunków międzynarodowych stanowi środowisko ról międzynarodowych, którego najważniejszymi uczestnikami są państwa arktyczne,
- 3) główni uczestnicy arktycznego podsystemu międzynarodowego dążą do utrzymania dynamicznej równowagi ze środowiskiem międzynarodowym: (a) poddając się jego wpływowi, (b) odrzucając je lub też (c) twórczo się doń adaptując. Wyrazem ich postaw i dążeń jest kształtowanie, deklarowanie oraz prowadzenie określonej „polityki arktycznej” w wymiarze zewnętrznym,
- 4) znaczenie regionu Arktyki w polityce międzynarodowej jest funkcją działań i oddziaływań uczestników stosunków międzynarodowych zaangażowanych w regionie, obiektywnych zmian zachodzących w jego granicach, jak również uwarunkowań o charakterze zewnętrznym wobec regionu.

W celu rozwiązania podjętego problemu badawczego postawionych zostało również kilka szczegółowych **pytań badawczych**:

- 1) jakie są uwarunkowania międzynarodowych ról arktycznych pełnionych przez badane państwa?
- 2) jakie role były i są pełnione przez badane państwa w przyjętym okresie?
- 3) jakie są czynniki wpływające na zmiany tychże ról oraz jak się one dokonują?
- 4) w jaki sposób ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce jest związana ze zmianami znaczenia tego regionu w polityce międzynarodowej?

W monografii weryfikacji poddano zatem następujące **hipotezy badawcze**.

- 1) Aktywność międzynarodowa badanych państw w Arktyce w XX i na początku XXI wieku ulega przemianom z powodu uwarunkowań zewnętrznych o charakterze obiektywnym, do których należy zaliczyć: rozwój naukowo-technologiczny, oddziaływania ze strony światowego systemu międzynarodowego oraz wpływ środowiska geograficznego regionu;
- 2) Zmiany aktywności międzynarodowej badanych państw mają z reguły charakter:
 - stopniowy (są przeprowadzane w okresie kilkuletnim),
 - sekwencyjny (zmiana ról nie zachodzi dokładnie w tym samym momencie, lecz sukcesywnie u poszczególnych państw);

- w zależności od obowiązującego ładu międzynarodowego role są mniej lub bardziej samodzielne (np. w okresie zimnej wojny większość ról była rolami narzuconymi);
 - istnieje duża zbieżność w treści ról poszczególnych grup państw (np. małych państw nordyckich).
- 3) Zmiany ról arktycznych wpływają na zmiany sposobu postrzegania, a więc i znaczenia regionu Arktyki w polityce międzynarodowej.

Rozstrzygnięcie podjętego problemu badawczego zostało oparte na wyborze odpowiednich **założeń epistemologicznych i metodologicznych**. Otóż mając na uwadze, iż jakościowe zmiany środowiska międzynarodowego w Arktyce stanowią wyzwanie dla dotychczas stosowanych podejść zarówno pozytywistycznych, jak i postpozytywistycznych, za optymalne pod kątem zamierzeń badawczych uznano wykorzystanie podejścia określanego mianem pluralizmu teoretycznego. Jego specyfika, jakkolwiek może wydawać się z punktu widzenia tradycyjnych ujęć dyskusyjna, to w istocie stwarza jednak szansę na dostrzeżenie, wyjaśnienie i zrozumienie całkowicie nowych zjawisk. Zjawisk, które z jednej strony łączą komponenty dotychczas dobrze znane (np. bezpieczeństwo i interesy państwa) z elementami zupełnie bezprecedensowymi (np. wpływ transgranicznych następstw zmian klimatu na percepcję zasadności kooperacji międzynarodowej). Co jest szczególnie cenne, wskazane podejście oferuje możliwość aplikowania do badań w ich warstwie operacyjnej różnorodnych metod, po uprzedniej ich kontekstualizacji (czyli adaptacji do specyfiki stosunków międzynarodowych, a nawet uwzględnianiu w uzasadnionych przypadkach specyfiki przedmiotu badań). Mając na uwadze wskazane powyżej racje, jak też cel i przedmiot badań, jako wiodącą konstrukcję analityczną w podjętych badaniach uznano teorię ról międzynarodowych. To właśnie jej ramy – szeroko przedstawione w rozdziale pierwszym – zostały wykorzystane do porządkowania i konstruowania procesu analizy w dalszych częściach monografii. Warto podkreślić, iż teoria ról międzynarodowych, będąca konstrukcją analityczną wywodzącą się z nurtu badań pozytywistycznych, została w prezentowanej monografii rozwinięta w oparciu o wnioski z najnowszych debat interparadygmatycznych prowadzonych w nauce o stosunkach międzynarodowych. Szczególną uwagę zwrócono zatem na kwestię (potrzebę i możliwość) jej kontekstualizacji poprzez wyeksponowanie istotności znaczenia specyfiki środowiska, w którym dane role występują. Można zaryzykować tu tezę, iż region Arktyki z racji swej specyfiki stanowi wyjątkowo wartościowy punkt odniesienia do tego rodzaju innowacyjnych rozważań. Pozwala, a poniekąd też wymaga od badaczy stosunków międzynarodowych nie tylko wyjaśniania, lecz również zrozumienia i interpretowania, co znacząco modyfikuje klasyczne postrzeżenie i

stosowanie teorii ról międzynarodowych. Jakkolwiek praca ta nie ma charakteru wyłącznie teoretycznego, to warto wyraźnie podkreślić ten jej aspekt, który – jak się wydaje – można uznać za wcześniej nie rozwijany wymiar teorii ról międzynarodowych, nadający jej walory realizmu naukowego.

Trzeba w tym miejscu poczynić także uwagę natury terminologicznej, otóż gdy w literaturze anglojęzycznej teoria ta jest określana jako *role theory* („teoria roli”), to w literaturze polskiej jest ona znana już od lat 70. i 80. XX wieku pod nazwą „teorii ról międzynarodowych”. Jakkolwiek rozbieżność ta nie jest błaha, to uwzględniając fakt, iż polscy badacze posługują się tą teorią tak samo jak badacze zagraniczni, podjęta została decyzja o utrzymaniu w monografii ciągłości stosowania przyjętej już terminologii, a zatem w prezentowanych rozważaniach używane będzie określenie „teoria ról międzynarodowych”.

Wybór tej właśnie teorii – w jej tzw. głębokiej wersji (Pietraś 1989, s. 12–13) – został podyktowany zarówno dążeniem do zastosowania ujęcia jak najbardziej adekwatnego do celu prowadzonych badań, jak też wieloma pozytywnymi opiniami na temat potencjału eksplanacyjnego tej teorii. Jakkolwiek bowiem teoria ról międzynarodowych jest jednym z wielu ujęć teoretycznych – teorii cząstkowych/średniego zasięgu – stosowanych przy badaniu prawidłowości oraz mechanizmów rządzących stosunkami międzynarodowymi (Holsti 1970; Walker 1987a; Pietraś 1986, 1989; Kukulka 2000; Thies 2010; Zając 2010, 2015; Harnisch i wsp. 2011a; Walker i wsp. 2011), to odznacza się ona właśnie wieloma wartościowymi cechami. Przede wszystkim zwiększa ona możliwość „trafnego opisu oddziaływań uczestników stosunków międzynarodowych i ułatwia wyjaśnianie rzeczywistości międzynarodowej i zachodzących niej w zjawisk” (Zając 2015, s. 147). Co więcej, jak podkreśla to wielu autorów, teoria ról międzynarodowych z powodzeniem może być stosowana na gruncie różnych paradygmatów oraz podejść teoretycznych rozwijanych w nauce o stosunkach międzynarodowych, jak też może być stosowana z wykorzystaniem różnorodnych metod badawczych (Walker 1987a; Pietraś 1989; Łoś-Nowak 2000; Thies 2010, 2012; Jackson i Sørensen 2010; Harnisch i wsp. 2011a; Zając 2010, 2015; Antczak 2012). W prezentowanych tu badaniach została ona „wpasowana” po pierwsze, do ogólnych teorii opisowo-analitycznych, szczególnie zaś do tzw. szkoły systemowej (Pietraś 1989, 1990b), po drugie, do komparatywnego podejścia w badaniu polityki zagranicznej (Łoś-Nowak 2000) oraz po trzecie, do teorii adaptacji politycznej (Pietraś 1990a). Należy także zwrócić uwagę, iż w analizach dotyczących obszarów arktycznych i ich charakteru z punktu widzenia stosunków międzynarodowych nawiązano natomiast do teorii regionalizmu w jej wersji dotyczącej regionów międzynarodowych (Halizak 2006; Stadtmüller 2008; Dumala 2009).

Zastosowana synteza wskazanych ujęć pozwoliła na możliwie najpełniejsze osiągnięcie celów podjętych badań.

W tym miejscu należy też podkreślić, iż w badaniach zastosowano także podejście interdyscyplinarne, w ramach którego możliwe było sięganie do dorobku różnych nauk społecznych i humanistycznych, a także w ograniczonym zakresie nauk o Ziemi. W pracy dominuje rozumowanie dedukcyjne, którego sednem jest przejście od ogólnych rozważań teoretyczno-pojęciowych do szczegółowych analiz ról badanych państw. Jeżeli chodzi o **ramy metodologiczne** prowadzonych badań to objęły one: (1) metody ogólnologiczne (analizę, syntezę, klasyfikację oraz systematyzację), (2) metody empiryczne (obserwację oraz opis) oraz (3) metody badań właściwe nauce o stosunkach międzynarodowych (konfiguratywno-dyscyplinowe studium przypadku, analizę instytucjonalno-prawną, analizę czynnikową, analizę geograficzną, analizę historyczną, analizę porównawczą, prognozowanie). Podczas gdy metody ogólnologiczne zostały wykorzystane do przygotowania wszystkich rozdziałów, to głównie na nich opierają się badania przedstawione w rozdziałach pierwszym i czwartym. Z kolei w badaniach prezentowanych w rozdziale drugim najczęściej sięgano do metod z zakresu nauki o stosunkach międzynarodowych, zaś metody empiryczne okazały się szczególnie przydatne w opracowaniu rozdziału trzeciego. W badaniach wykorzystano również następujące **techniki badawcze** (metodyki): analizę zawartości dokumentów źródłowych, wywiad, obserwację uczestniczącą oraz analizę i krytykę literatury przedmiotu.

W celu zapewnienia możliwości rozwiązania problemu badawczego i weryfikacji postawionych hipotez z wykorzystaniem przyjętych metod podporządkowano im **strukturę rozprawy**. Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, w których zawarto poszczególne etapy procesu badawczego oraz zakończenia.

Rozdział pierwszy dotyczy głównych ram teoretycznych prowadzonych badań, czyli teorii ról międzynarodowych. Została w nim przedstawiona analiza rozwoju oraz krytyczna charakterystyka głównych założeń oraz nurtów tej teorii. Uwzględniając dotychczasowy dorobek teoretyczny przedstawiono także autorskie ujęcie kategorii roli międzynarodowej, w oparciu o które została następnie zdefiniowana tzw. rola arktyczna. W dalszej kolejności podjęto zagadnienie ewolucji roli międzynarodowej: zidentyfikowano jej uwarunkowania, a także rozważono mechanizmy zmian. Wreszcie, dokonując syntezy wcześniejszych ustaleń, wyjaśniono przesłanki na rzecz stosowania teorii ról międzynarodowych do badania ewolucji aktywności uczestników stosunków międzynarodowych w regionie Arktyki. W tym też kontekście przedstawiono zagadnienie kontekstualizacji teorii ról w odniesieniu do specyfiki regionu Arktyki.

Rozdział drugi zawiera wyniki kompleksowych badań z zakresu regionalizmu arktycznego, pozwalające traktować Arktykę jako regionalny podsystem stosunków międzynarodowych. Przedstawiono w nim po pierwsze, charakterystykę Arktyki w wymiarze geograficznym, klimatyczno-ekologicznym, prawnomiędzynarodowym, społecznym, gospodarczym oraz strategiczno-militarnym. Po drugie, przeprowadzono analizę funkcjonowania Arktyki jako środowiska ról międzynarodowych, w ramach której dokonano periodyzacji głównych etapów jego rozwoju, jednocześnie dokładnie wyjaśniając uwarunkowania zachodzących w tym zakresie zmian. Do głównych etapów zaliczono następujące okresy, w których zmieniano się postrzeganie regionu Arktyki: Etap 1: Arktyka jako terytorium podboju; Etap 2: Arktyka jako przestrzeń rywalizacji; Etap 3: Arktyka jako sfera współpracy; Etap 4: Arktyka jako arena wyzwań. Rozdział kończy prezentacja wymiaru podmiotowego stosunków międzynarodowych na Dalekiej Północy wskazująca na dynamiczny wzrost liczby uczestników państwowych i nie państwowych zainteresowanych potencjałem regionu oraz kierunkami jego dalszego rozwoju.

Rozdział trzeci stanowi zasadniczą część przeprowadzonych badań, czyli analizę ewolucji ról międzynarodowych poszczególnych państw arktycznych. Struktura analizy w każdym przypadku obejmuje: (1) określenie uwarunkowań roli arktycznej, (2) rekonstrukcję koncepcji roli arktycznej, (3) analizę efektywności roli oraz (4) wyjaśnienie procesu ewolucji roli. Zagadnienia te są ujęte w formie odrębnych części każdego podrozdziału. Zgodnie z przyjętym w badaniach podejściem do kierunków i oczekiwanych rezultatów procesu badawczego (a zatem nie tylko wyjaśniania, lecz również zrozumienia i interpretowania) w rozdziale trzecim szczególną uwagę zwrócono na możliwości kompleksowego rozważenia uwarunkowań badanych ról. Co więcej, zaproponowano całkowicie nowatorskie etykiety ról państw arktycznych, które pozwalają dokładnie zrozumieć działania podejmowane przez poszczególne państwa w kontekście rozwoju sytuacji międzynarodowej na Dalekiej Północy (zob. tabela). W rezultacie rozdział trzeci stanowi miarodajne źródło pozwalające na dokonanie interpretacji znaczenia ewolucji ról zawartej w kolejnej części pracy.

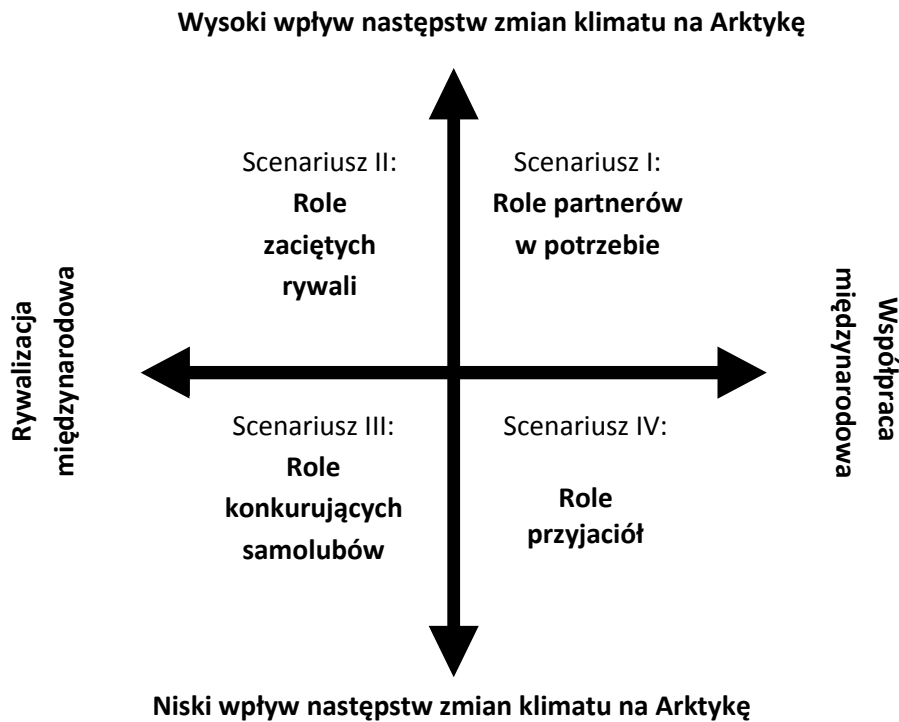
Tabela. Zestawienie uwarunkowań i ewolucja ról arktycznych państw regionu. Oprac. własne.

Państwo	Główne uwarunkowania roli arktycznej	Ewolucja ról arktycznych (role w poszczególnych etapach rozwoju Arktyki)*			
		Etap 1	Etap 2	Etap 3	Etap 4
Finlandia	1. geograficzne 2. historyczne 3. polityczne 4. gospodarcze 5. bezpieczeństwo mn. 6. etniczne	brak roli; po 1918 rola wewnętrznego kolonizatora	neutralny sąsiad ZSRR; partner wspólnoty państw nordyckich	1989-1995: projektodawca i lider współpracy regionalnej; po 1996 uczestnik współpracy regionalnej	od 2010 rola deklarowana: ekspert w sprawach arktycznych; rola pełniona: odpowiedzialny partner
Islandia	1. geopolityczne 2. bezpieczeństwo mn. 3. rozwój gospodarczy	brak roli	sojuznik Stanów Zjednoczonych	uczestnik współpracy regionalnej	od 2011 rola deklarowana: państwo nadbrzeżne Oceanu Arktycznego; rola pełniona: arktyczny rozbitek
Kanada	1. polityczne 2. geograficzne 3. bezpieczeństwo mn. 4. gospodarcze 5. etniczne 6. historyczne	strażnik terytorium; kolonizator	strażnik północnych rubieży	strażnik praw rdzennej ludności i środowiska naturalnego	od 2010 strażnik suwerenności
Królestwo Danii	1. polityczne 2. historyczne 3. bezpieczeństwo mn. 4. geograficzne 5. etniczne 6. gospodarcze	kolonizator Grenlandii	przyboczny Stanów Zjednoczonych	uczestnik współpracy regionalnej	od 2011 rola deklarowana: lider współpracy (państw A5); rola pełniona: arktyczny rozbitek
Norwegia	1. polityczne 2. gospodarcze 3. geograficzne 4. bezpieczeństwo mn. 5. historyczne 6. etniczne	odkrywca-zdobywca; po 1905 strażnik wpływów	arktyczny sojuznik w NATO; zarządca europejskich obszarów arktycznych	dobry sąsiad Rosji	od 2005 arktyczny pionier
Rosja	1. geograficzne 2. bezpieczeństwo mn. 3. gospodarcze 4. polityczne 5. historyczne 6. etniczne	odkrywca-kolonizator; po 1918 arktyczny przodownik	arktyczny soldat	uczestnik współpracy regionalnej	od 2001 regionalne mocarstwo
Stany Zjednoczone	1. polityczne 2. gospodarcze 3. bezpieczeństwo mn. 4. geograficzne 5. etniczne 6. historyczne	brak roli	lider bloku zachodniego	uczestnik współpracy regionalnej	od 2009 ważny aktor (globalne mocarstwo)
Szwecja	1. polityczne 2. etniczne 3. gospodarcze 4. bezpieczeństwo mn. 5. geograficzne 6. historyczne	brak roli	brak roli	uczestnik współpracy regionalnej	od 2011 orędownik współpracy regionalnej (Rady Arktycznej)

Etap 1: Arktyka jako terytorium podboju; Etap 2: Arktyka jako przestrzeń rywalizacji;
Etap 3: Arktyka jako sfera współpracy; Etap 4: Arktyka jako arena wyzwań.

W rozdziale czwartym monografii przedstawiono wnioski z przeprowadzonych badań, udzielono odpowiedzi na pytanie stanowiące istotę podjętego problemu badawczego. W rozdziale tym zawarto również elementy analizy prognostycznej mającej na celu określenie dalszego

rozwoju sytuacji międzynarodowej w Arktyce, charakteru ról arktycznych państw tego regionu oraz znaczenia Dalekiej Północy w polityce międzynarodowej. W tym celu skorzystano z metody scenariuszowej, która w oparciu o przyjęte zmienne (charakter relacji między państwami arktycznymi oraz zakres wpływu następstw zmian klimatu na region arktyczny) pozwoliła na wyodrębnienie czterech głównych scenariuszy rozwoju ról arktycznych badanych państw (zob. wykres).

Wykres. Scenariusze rozwoju ról arktycznych. Oprac. własne.

Zakończenie pracy stanowi podsumowanie całości badań i podsumowanie uzyskanych wyników, wśród których na szczególną uwagę zasługują następujące wnioski:

1. Wykorzystanie w badaniach teorii ról międzynarodowych, jako naczelnej konstrukcji analitycznej umożliwiło ustalenie czynników ewolucji tzw. ról arktycznych, deklarowanych oraz pełnionych przez państwa arktyczne w ich wzajemnych relacjach oraz w odniesieniu do regionu. Szczególnie pomocne okazały się w tym przypadku wielowymiarowe badania regionu Arktyki oraz analiza funkcjonowania tego regionu w ujęciu historycznym.
2. Jak wykazano stosunki między państwami arktycznymi podlegały istotnym zmianom wynikającym zazwyczaj ze zmian środowiska zewnętrznego, które determinowało sposób postrzegania Arktyki przez dane państwa (jak też niekiedy podmioty spoza regionu).

Do kluczowych uwarunkowań w tym zakresie należały: działania państw podejmowane poza Arktyką, które jednak wpływały na sytuację międzynarodową w regionie (np. konflikt międzynarodowe: II wojna światowa oraz rozwój zimnej wojny). Ważnym czynnikiem zmiany był także koniec rywalizacji zimnowojennej, który stworzył zdecydowanie większą swobodę w kreowaniu ról przez te państwa arktyczne, które musiały do tej pory podlegać wytycznym ze strony dwóch supermocarstw (dla których Arktyka była jednym z głównych frontów rywalizacji). Kolejnym, najnowszym czynnikiem modyfikacji ról arktycznych okazały się następstwa zmian klimatu zachodzące w tym wyjątkowo wrażliwym systemie ekologicznym i społecznym. Co interesujące, państwa - w tym przypadku - w zasadzie unitarnie przeprowadzały modyfikacje swych polityk arktycznych, aczkolwiek dokonywały to w sposób wysoce zindywidualizowany. Badania nie potwierdziły przypuszczenia, iż rozwój naukowo-technologiczny stanowił bezpośrednią determinantę ewolucji ról arktycznych w badanym okresie.

3. Zestaw ról pełnionych przez państwa arktyczne w regionie na przestrzeni XX i początku XXI wieku był urozmaicony, co jednak było zaskakujące, to ustalenie, iż w pewnych okresach niektóre z państw miały spore trudności w ustaleniu swych ról arktycznych. Zazwyczaj wynikało to głębokich zmian w strukturze funkcjonowania państwa (np. Rosja w 1991 roku) lub zwracania uwagi na inne problemy (np. USA przed 1994 rokiem, a w pewnym zakresie nawet do roku 2009). Ważne obserwacje poczyniono w odniesieniu do państw skandynawskich, które szczególnie dużo uwagi i wysiłku poświęcały w ostatnich latach na to by móc przedstawiać spójne i wiarygodne role. Jak się okazało, nie zawsze jest to zakończone sukcesem, o czym mogą świadczyć przypadki Islandii oraz Królestwa Danii. Sumaryczne zestawienie uwarunkowań oraz ról arktycznych poszczególnych ośmiu państw przedstawiono w tabeli 1.
4. Przeprowadzone badania potwierdziły związki pomiędzy ewolucją ról a zmianami znaczenia regionu w polityce międzynarodowej. Z reguły były to krótkotrwałe układy, w których zmiany ról arktycznych wpływały na przejściowy wzrost zainteresowania pozostałych uczestników stosunków międzynarodowych sytuacją panującą w regionie. Schemat ten nie do końca ma jednak zastosowanie w obecnym etapie rozwoju regionu arktycznego, co wynika zapewne z odmiennego charakteru sytuacji (następstwa zmiany klimatu), które mają znaczenie w skali ogólnoswiatowej. Ciekawym tropem jest obserwacja, iż wszystkie państwa regionu dokładają wiele starań, aby demonstrować swą „arktyczność”, a zarazem próbują się „odróżnić” od pozostałych, głównie podkreślając swą wyjątkowość poprzez specjalizację w wybranej dziedzinie aktywności w regionie.

5. Zmiany ról faktycznie dokonują w stopniowo (zazwyczaj przedstawienie koncepcji poprzedzone jest dwuletnimi studiami sytuacji, zmiany dokonują się sekwencyjnie, co sprawia, że państwa z reguły starannie przygotowują się do każdorazowej zmiany swej roli arktycznej (o ile jest to możliwe); poziom niezależności w kształtowaniu ról zależy nie tyle od statusu państwa czy jego pozycji w systemie, co raczej od ogólnej sytuacji geopolitycznej. Nie odnotowano szczególnej zbieżności ról w jakichkolwiek grupach państw (np. państw nordyckich czy regionalnych mocarstw), co pozwala to stwierdzić, iż role – jakkolwiek choć kształtują się pod wpływem współpracy, to jednak nie polegają na automatycznym powielaniu.
6. Nie udało się potwierdzić hipotezy, iż modyfikacje ról państw arktycznych wpływają na zmiany w postrzeganiu regionu Arktyki w polityce międzynarodowej. Wydaje się, iż jest wręcz odwrotnie, czyli, iż to role zmieniają się w sytuacjach zmian znaczenia regionu w skali międzynarodowej. Obserwacja ta wskazuje, iż państwa wciąż prowadzą raczej politykę reaktywną, co najwyżej z elementami kreatywnej adaptacji (np. inicjatywy współpracy i „budowania” regionu na początku lat 90. XX wieku).

Złożoność oraz aktualność podjętego tematu badań, jak również przyjęte ramy teoretyczno-metodologiczne, wymagały zapoznania się z szerokim **zakresem źródeł oraz literatury przedmiotu**. Prezentowana monografia stanowi zatem rezultat wnikliwej analizy szeregu dokumentów źródłowych oraz/lub dotyczących ich komentarzy. Dotyczą one przede wszystkim oficjalnych dokumentów publikowanych przez poszczególne państwa oraz wygłaszanych przez ich przedstawicieli oficjalnych deklaracji, które wspólnie wyrażają koncepcje ról arktycznych. Syntetyczną analizę tych dokumentów, tzw. „strategii arktycznych”, państw arktycznych przeprowadził kilka lat temu Lassi Heininen (Heininen 2012a; Bailes i Heininen 2012), zaś w literaturze polskiej były one przedstawiane raczej fragmentarycznie (Gabryś w druku; Graczyk 2013a; Grzela 2012; Łuszczuk 2014b). Przeprowadzenie badań nie byłoby możliwe również bez analizy literatury przedmiotu. W części dotyczącej problematyki teorii ról międzynarodowych wykorzystano przede wszystkim opracowania: Kalvi J. Hosltiego, Stevena G. Walkera, Charlesa Hermanna, Jamesa N. Rosenau’a, Lisbeth Aggestam, Rikarda Bengtssona i Ole Elgströma, Camerona Thiesa. Szczególnie pomocna okazała się praca pt. *Role theory in international relations. Approaches and analyses* pod redakcją Sebastiana Harnischa, Corneli Frank oraz Hannsa Maull’a, podobnie zresztą jak opracowania składające się na numer specjalny *Foreign Policy Analysis* (tom 8, nr 1 z 2012 roku) wydany pod redakcją C. Thiesa oraz Marijke Breuning. Wśród opracowań polskojęzycznych dużą rolę w badaniach odegrały prace: Ziemowita Jacka Pietrasia,

Józefa Kukulki, Edwarda Halizaka, Teresy Łoś-Nowak, Justyny Zająć, Czesława Maja oraz Małgorzaty Bieleckiej. Jeżeli chodzi o analizę dotyczącą szerszego tła współczesnych stosunków międzynarodowych, w tym kwestii polityki zagranicznej, to skorzystano z dorobku polskiej nauki o stosunkach międzynarodowych w postaci publikacji T. Łoś-Nowak, Marka Pietrasia, J. Kukulki, E. Halizaka, Ryszarda Zięby, Romana Kuźniara.

Najwięcej uwagi (i czasu) przeznaczono na analizę literatury z różnych dziedzin (m.in. geografii, studiów polarnych, historii, antropologii, socjologii) dotyczącej Arktyki oraz stosunków międzynarodowych w tym regionie. Jej przegląd należy jednak zacząć od podkreślenia, iż choć północne obszary polarne dopiero od lat 80. XX wieku stanowią przedmiot odrębnych badań z zakresu stosunków międzynarodowych, to publikowane – szczególnie liczne w ostatniej dekadzie – opracowania (głównie prace zbiorowe oraz artykuły w czasopismach) istotnie wzbogacają stan wiedzy na temat społecznych procesów zachodzących w Arktyce. Tworzą tym samym jeden z ważniejszych obszarów społecznych badań arktycznych (*Arctic social studies*). Nie powinien budzić zdziwienia fakt, iż zdecydowana większość autorów tych opracowań pochodzi i/lub pracuje w ośrodkach naukowych znajdujących się w państwach arktycznych. I tak trzeba wymienić wśród badaczy: amerykańskich – Orana R. Younga, Philipa Steinberga, Jamesa Kraske; kanadyjskich – Micheala Byersa, Roberta Heuberta, P. Whitney'a Lackenbauera, Susanne Lalonde, Marka Nuttal, Anitę Dey Nuttal czy Heather Exner-Pirot; islandzkich – Valura Ingimundarsona, Alice J. K. Bailes (z Wielkiej Brytanii), Einara Nilssona, Margret Cela; norweskich – Geira Hønnelanda, Olafa Stokke, Arilda Moe, Gunhild Hoogensen Gjør, Leifa Jensena, Andreasa Østhagena; duńskich – Rasmusa Bertelsena, Mikkel R. Olsena; szwedzkich – E. Carine H. Keskitalo, Annikę E. Nilsson; fińskich – Timo Koivurovę, L. Heininena; rosyjskich – Alexandra Sergunina, Gleba Yarovoya.

Wśród podstawowych opracowań, które zostały wykorzystane w pracy, ważne miejsce zajęły: wybór „klasycznych” tekstów dotyczących stosunków międzynarodowych w Arktyce z ostatnich trzydziestu lat przygotowany przez G. Hønnelanda pt. *The Politics of Arctic* (Hønneland 2013) oraz monografia przygotowana przez międzynarodowy zespół pod red. Roberta W. Murraya i A. Dey Nuttal pt. *International relations and the Arctic. Understanding policy and governance*. Wykorzystano także szereg czasopism poświęconych wyłącznie stosunkom międzynarodowym w Arktyce (w różnych wymiarach): „Arctic Yearbook”, „The Yearbook of Polar Law”, „Arctic Review on Law and Politics”, „Arctic Herald”, „Barents Studies”. Natomiast wśród czasopism interdyscyplinarnych, w których regularnie prezentowane są artykuły o tej tematyce, można wyróżnić: „Polar Journal”, „Polar Record”, „Arctic”, „Journal of Northern Studies”, „Polar Geography”, „Ocean Development & International Law” oraz „Conflict & Cooperation”.

Przechodząc do wskazania literatury krajowej należy przyznać, iż badanie stosunków międzynarodowych w Arktyce ma w Polsce charakter w zasadzie niszowy, w wielu przypadkach okazjonalny i jest praktykowane dopiero od kilku lat (pomijając artykuły J. Machowskiego opublikowane w „Sprawach Międzynarodowych” – jeden w 1954 roku oraz w „Polish Polar Research” – cztery w latach 90.). Do grona pierwszych autorów, którzy podjęli temat należeli: Janusz Symonides w formie artykułu (Symonides 2008), Leonard Łukaszuk w formie podrozdziału w autorskiej monografii (Łuszczuk 2009), Krzysztof Kubiak w postaci monografii nt. sporów i interesów państw w Arktyce (Kubiak 2009), rozwiniętej w pewnym zakresie trzy lata później (Kubiak 2012b). Warto wspomnieć również o artykułach Włodzimierza Anioła (Aniol 2010a, 2010b) oraz opracowaniu w formie monotematycznego numeru czasopisma „Nowa Europa. Przegląd Natoliński” autorstwa Olafa Osicy (Osica 2010). W kolejnych latach problematykę arktyczną rozważał także Ryszard M. Czarny, który wydał dwie zbliżone tematycznie książki zawierające charakterystykę sytuacji międzynarodowej w Arktyce (Czarny 2013c, 2014). Powstały też trzy prace zbiorowe: *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją* (Łuszczuk 2013b), *The northern spaces - contemporary issues* (Czarny i wsp. 2012) oraz *Północ w stosunkach międzynarodowych* (Tomala 2014). Dodatkowo warto wspomnieć o numerach specjalnych dotyczących problematyki arktycznej, jakie wydały czasopisma: „Studia Humanistyczno-Społeczne” (5/2011), „Studia i Materiały – Miscellanea Oeconomicae” (2/2014) oraz „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” (1/2014).

Podsumowując, dorobek polskich badaczy zagadnień związanych ze stosunkami międzynarodowymi w Arktyce jest adekwatny wobec kilkuletniego okresu jego rozwoju oraz w stosunku do kilkusobowej grupy badaczy zajmujących się tematyką arktyczną w sposób bardziej systematyczny. W kontekście polskiego potencjału naukowego w analizowanym obszarze badań warto wspomnieć również o grupie polskich badaczy pracujących w ośrodkach skandynawskich, którzy publikują przede wszystkim w języku angielskim. Należą do nich: Katarzyna Zyśk, Piotr Graczyk oraz Jakub Godzimirski w Norwegii, a także Małgorzata Śmieszek oraz Adam Stępień w Finlandii. Przykładem współpracy grupy badaczy z polskich i zagranicznych ośrodków stała się publikacja wydana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP pt. *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej* (Łuszczuk i wsp. 2015a), będąca jednocześnie kompleksową analizą naukową bieżącej sytuacji międzynarodowej w Arktyce, jak i ekspercką propozycją dotyczącą kształtu i treści zaangażowania Polski na Dalekiej Północy.

W podsumowaniu należy podkreślić, iż uwzględniając zakres przeprowadzonych badań, przyjęte ramy epistemologiczne oraz dążenie do zrozumienia i zinterpretowania, a nie jedynie zazwyczaj spotykanego opisywania rozwoju sytuacji międzynarodowej w regionie Arktyki, to można uznać, iż **prezentowane osiągnięcie ma charakter pionierski**, zarówno w skali krajowej, jak i międzynarodowej. Przedstawione badania okazały się nie tylko wyzwaniem, ale także źródłem satysfakcji intelektualnej i rozwoju naukowego, gdyż nie tylko pozwoliły na znaczące poszerzenie wiedzy na temat Arktyki z perspektywy stosunków międzynarodowych, lecz również umożliwiły właśnie bardziej dogłębne zrozumienie ich specyfiki. Brak pewności odnośnie przyczyn i następstw działań i oddziaływań państw stanowił ważną barierę w poznaniu i właściwym zinterpretowaniu sytuacji międzynarodowej w Arktyce i jej znaczenia w skali całego świata. Przeprowadzone badania – jak należy mieć nadzieję – w znacznym stopniu pozwoliły tą niepewność ograniczyć, tym samym stanowią wkład zarówno w empiryczny stan wiedzy, jak również refleksję teoretyczną.

Monografia jest adresowana przede wszystkim do badaczy oraz studentów stosunków międzynarodowych, politologii, dziennikarstwa, może też być interesująca dla naukowców z kręgu polarnych nauk przyrodniczych, którzy chcieliby poznać szersze społeczne tło obszarów, gdzie prowadzą swoje badania. Zainteresowanie wynikami badań wyrazili również dyplomaci z Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Książka może być wreszcie pomocna także dla Wszystkich zainteresowanych problematyką arktyczną, która coraz częściej przykuwa uwagę naszego społeczeństwa.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

W mojej dotychczasowej pracy naukowej wyraźnie zaznaczają się dwa etapy. Etap pierwszy - obejmujący lata 2000-2006/9 - to okres badań przede wszystkim z zakresu stosunków międzynarodowych, szczególnie zaś problematyki integracji europejskiej. Głównym przedmiotem moich badań była wówczas instytucja obywatelstwa Unii Europejskiej (UE) (zwłaszcza mechanizmy ochrony praw obywateli UE) oraz procesy związane z rozwojem tzw. społeczeństwa informacyjnego oraz elektronicznej demokracji w systemie UE i państwach członkowskich. Obszar moich zainteresowań naukowych wiązał się w dużej mierze z tematyką prowadzonych zajęć, które z jednej strony inspirowały, a niekiedy wręcz zmuszały do samodzielnego opracowywania materiałów dla studentów. Z drugiej jednak strony, własne zainteresowania badawcze pomagały w tworzeniu nowych zajęć, na przykład przedmiotu fakultatywnego „EU Citizenship”, który był prowadzony przez kilka lat (jeszcze przed wejściem Polski do UE), a

został wyróżniony w formie grantu dydaktycznego Komisji Europejskiej: Jean Monnet Project Grant – Module Européen, File No. C02/0005. Efektem ówczesnych badań było 16 publikacji dotyczących dwóch wskazanych głównych tematów. Do prac tych należą: monografia pt. *Rzecznik Praw Obywateli UE* wydana w 2000 roku przez Urząd Komitetu Integracji Europejskiej [6], artykuły w takich czasopismach jak „Sprawy Międzynarodowe” oraz „The Polish Quarterly of International Relations” [65, 66] oraz 13 artykułów w pracach zbiorowych [27-33, 39-44, 46-48]². Zwieńczeniem tych badań stała się rozprawa doktorska pt. *Wspólnotowy system ochrony praw obywateli Unii Europejskiej* [5]. Prace nad nią prowadziłem pod opieką Prof. dr hab. Z. J. Pietrasia do XI 2004 roku, zaś po jego śmierci kontynuowałem przy wsparciu Prof. dr hab. G. Janusza. Recenzentami rozprawy obronionej w październiku 2005 roku byli: Prof. dr hab. M. Pietraś (UMCS) oraz Prof. dr hab. J. Barcz (SGH). Między innymi z powodu, iż w latach 2006-2008 byłem na urlopie wychowawczym rozprawa ta nie ukazała się drukiem, jest jednak udostępniana przeze mnie zainteresowanym w wersji elektronicznej oraz dostępna w Bibliotece UMCS.

Uzupełnieniem wskazanych osiągnięć były badania dotyczące wybranych zagadnień z zakresu badania współczesnych stosunków międzynarodowych [23], międzynarodowej aktywności Unii Europejskiej [28, 30, 41-43] i stosunków chińsko-japońskich [51, 69, 70], a także z zakresu geografii politycznej [32, 40, 68] oraz badań nad bezpieczeństwem międzynarodowym [29, 44]. Ten zbiór prac to w większości publikacje powstałe również w wyniku badań inspirowanych pracą dydaktyczną, z reguły dotyczące jednak oryginalnych lub rzadko podejmowanych w polskiej literaturze tematów, takich jak chińsko-japoński konflikt o archipelag Diaoyu/Senkaku [69, 70]. Znaczna ich część powstała już po obronie doktoratu (i po podjęciu pracy po urlopie wychowawczym). Z dzisiejszej perspektywy oceniam je jako poniekąd wyraz samodzielnego poszukiwania nowych wyzwań badawczych.

Poszukiwania te zakończyły się koło roku 2009, co pozwoliło na rozpoczęcie drugiego etapu mojej pracy naukowej, w ramach którego podąłem badania dotyczące stosunków międzynarodowych w regionie Arktyki. Była to decyzja w pełni świadoma, do której stopniowo dojrzywałem obserwując z jednej strony wyraźną dynamikę złożonych procesów zachodzących na Dalekiej Północy, z drugiej zaś widząc możliwość podjęcia całkowicie nowych na gruncie polskim badań z zakresu stosunków międzynarodowych (do połowy 2009 roku w polskiej literaturze z zakresu szeroko rozumianych stosunków międzynarodowych funkcjonowało w zasadzie wyłącznie tylko jedno opracowanie na ten temat).

Doskonałą okazją do potwierdzenia trafności tego wyboru, a jednocześnie wyjątkową szansą na zdobycie odpowiedniej wiedzy na temat badań obszarów arktycznych stworzyło mi

² Podane w nawiasach cyfry to numery pozycji z wykazu publikacji wnioskodawcy zawartego w załączniku 3a.

indywidualne stypendium badawcze Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego finansowane w ramach tzw. Mechanizmu Finansowego EOG i Norweskiego Mechanizmu Finansowego. W jego ramach odbyłem 9 miesięczny staż naukowy w wiodącej w skali światowej placówce badań politologicznych nad obszarami arktycznymi Instytucje im. Fridtjofa Nansena w Oslo (VII 2009-II 2010). Pobyt w tym Instytucje stał się doskonałą lekcją nie tylko wielowymiarowej wiedzy o Arktyce i sytuacji międzynarodowej rozwijającej się na jej obszarze (dzięki kontaktom z takimi znawcami tematu jak Olav Stokke, Geir Hønneland czy Arild Moe), lecz przede wszystkim szansą na wdrożenie się w prawdziwie międzynarodowy tryb prowadzenia badań oraz na nawiązania licznych kontaktów (w tym też w innych placówkach norweskich), które po dziś dzień są przede mną pielęgnowane i wciąż oferują możliwości współpracy. Norwescy koledzy, znając moje wcześniejsze zainteresowania problematyką unijną, zachęcili mnie do zbadania dopiero co zaczynającej się kształtować od 2008 roku polityki arktycznej Unii Europejskiej. Rezultaty pobytu na stypendium w Oslo objęły cykl 6 opracowań - opublikowanych głównie w polskich czasopiśmie naukowych, takich jak „Stosunki Międzynarodowe-International Relations” [63], Studia Europejskie [65], Nowa Europa [64] i inne [66, 67]) - dotyczących kwestii prawnie międzynarodowych, wpływu następstw zmian klimatu na polityki zagraniczne państw regionu oraz wspomnianą już politykę arktyczną UE. Uzupełnienie tych prac były też artykuły popularnonaukowe w takich periodykach jak „Forum Akademickie” czy „Przegląd Morski”. W kolejnych trzech latach przedstawiłem szereg referatów na konferencjach zagranicznych i krajowych oraz kolejne opracowania zarówno w formie rozdziałów w pracach zbiorowych [13, 24-27, 31], jak też artykułów w czasopiśmie [61, 62]. Nowym elementem moich badań prowadzonych po powrocie ze stypendium było rozpoczęcie wyjazdów na konferencje międzynarodowe (w tym interdyscyplinarne kongresy z zakresu badań polarnych) oraz publikacja tekstów w języku angielskim.

Szczególnie wyjątkowym i ważnym rezultatem stażu w Instytucje F. Nansena oraz wdrożenia się w międzynarodowe badania dotyczące Arktyki stało się dążenie do rozwinięcia tych badań w Polsce. Z inspiracji partnerów norweskich i przy pełnym wsparciu władz Zakładu Stosunków Międzynarodowych i Wydziału Politologii UMCS samodzielnie podjąłem się zorganizowania pierwszej w Polsce konferencji naukowej dotyczącej wyłącznie stosunków międzynarodowych w regionie Arktyki. Konferencja pt. *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją* (27.11.2010) zgromadziła blisko 30 referentów przede wszystkim z krajowych ośrodków naukowych. Odbyła się pod patronatem Komitetu Badań Polarnych Polskiej Akademii Nauk (KBP PAN), zaś udział w niej wziął m.in. ambasador ds. polarnych w MSZ RP pan Jakub T. Wolski. Spotkanie to stało się załącznikiem dalszej współpracy naukowej

kilkunastu osób i zaś „konferencja arktyczna” była kontynuowana we Wrocławiu (2012) oraz Kielcach (2014 i 2015). Wyniki moich badań (w tym organizacja konferencji i jej rezultaty) stały się przesłanką do uzyskania przeze mnie nominacji Prezesa Polskiej Akademii Nauk do prac w Komitecie Badań Polarnych w kadencji 2011-2014, gdzie byłem jednym z tylko dwóch przedstawicieli nauk społecznych.

Dzięki wsparciu Wydziału Politologii UMCS oraz zaangażowaniu się w prace międzynarodowej organizacji zrzeszającej młodych badaczy polarnych (APECS) mogłem wziąć udział w konferencjach zagranicznych (w Oslo i w Sztokholmie w 2010, Tromsø w 2011 oraz w Montrealu w 2012). W ramach ogólnoswiatowego, interdyscyplinarnego kongresu w Montrealu (stanowiącego uwieńczenie IV Międzynarodowego Roku Polarnego - IPY) zdobyłem nominację do podkomitetu naukowego odpowiedzialnego za przygotowanie programu i prowadzenie jednej z sesji: pt. *Polar governance, policy and management in the face of change*. W ramach tych prac miałem m.in. okazję nawiązać współpracę z kolejnym znanym badaczem stosunków międzynarodowych w Arktyce prof. Lassim Heininenem z Uniwersytetu Lapońskiego w Rovaniemi, Finlandia.

Podjmując się nowych wyzwań w 2012 roku przygotowałem panel dotyczący polityki arktycznej UE podczas *Sixth Pan-European Conference* organizowanej przez ECPR Standing Group on the European Union w Tampere. Do udziału w tym panelu udało mi się zaprosić badaczy z Francji, Niemiec, Szwecji, Norwegii i Finlandii, co stworzyło kolejne kontakty i nowe możliwości rozwoju współpracy. Po tej konferencji zostałem włączony w prace *Thematic Network on Geopolitics and Security* tworzonej przez Uniwersytet Arktyczny i Northern Research Forum. Rozwój współpracy naukowej na płaszczyźnie międzynarodowej uzupełniany był przez dalsze moje zaangażowanie w tworzenie w Polsce środowiska badaczy Arktyki z zakresu nauk społecznych, które zaowocowało powołaniem Zespołu Nauk Społecznych i Historii Badań Polarnych KBP PAN, w którego gronie się znalazłem. W 2013 roku ukazała się monografia pod moją redakcją stanowiąca kompleksową analizę stosunków międzynarodowych w Arktyce w ostatnich kilkunastu latach (27 artykułów). Książka ta, mimo, iż jest w języku polskim, została wyróżniona recenzją w międzynarodowym czasopiśmie specjalistycznym „Polar Record” (<http://dx.doi.org/10.1017/S0032247415000066>).

Dążąc do zwiększenia możliwości rozwoju naukowego brałem udział w konkursach Narodowego Centrum Nauki. W czerwcu 2012 roku uzyskałem grant (Nr umowy: UMO-2012/04/S/HS5/00172) w ramach konkursu FUGA-1 na odbycie stażu w Katedrze Krajów Europy Północnej na Wydziale Zarządzania i Administracji Uniwersytetu Jana Kochanowskiego – jedynym w Polsce ośrodku prowadzącym badania obejmujące problematykę stosunków międzynarodowych na Dalekiej Północy. Celem stypendium była realizacja projektu badawczego

pt. *Ewolucja ról uczestników stosunków międzynarodowych w regionie Arktyki*. W ramach 3-letniego projektu wziąłem aktywny udział (w tym też jako współorganizator konferencji, sesji lub paneli) w 21 konferencjach międzynarodowych i krajowych, przygotowałem cykl 20 publikacji [1, 2, 7, 8, 10-12, 14-17, 21-22, 56-60] (dotyczących cząstkowych zagadnień badawczych) przygotowanych i w większości opublikowanych podczas stażu (12 w języku angielskim oraz 8 w polskim). Głównym osiągnięciem projektu stała się monografia będąca podstawową niniejszego wniosku [1], jednocześnie jestem szczególnie dumny z publikacji, które znalazły się w międzynarodowych recenzowanych periodykach poświęconym studiom arktycznym [56] oraz prestiżowych pracach zbiorowych również z tego zakresu [8]. Równie szczególnym osiągnięciem było zaproszenie do współpracy w roli recenzenta nad ważnym raportem zawierającym analizę aktualnej sytuacji społecznej w Arktyce – *Arctic Human Development Report*.

Podczas stażu podoktorskiego NCN, zostałem oddelegowany przez KBP PAN jako jego krajowy ekspert do unijnego projektu realizowanego przez sieć 19 wiodących europejskich ośrodków badawczych (2012-2014). Jego celem było wsparcie Komisji Europejskiej w pracach badawczych ukierunkowanych na wypracowanie modelu Europejskiego Centrum Informacji Arktycznej. W ramach tego projektu zostałem liderem zespołu odpowiedzialnego za analizy dotyczące eksploatacji surowców energetycznych i głównym autorem rozdziału raportu dotyczącej tej problematyki. Opracowanie to zostało następnie wydane w recenzowanej monografii naukowej w wydawnictwie Brill-Martinus Nijhoff [9].

Doświadczenia związane z tym projektem stanowią jedno z najważniejszych moich doświadczeń badawczych, które obejmowało kilkunastomiesięczne kierowanie grupą badaczy z sześciu państw europejskich, terminowe przygotowaniu kilku opracowań, jak również prowadzeniu warsztatów dla przedstawicieli korporacji energetycznych, administracji państw arktycznych, przedstawicieli ludów rdzennych oraz innych badaczy (Tromsø, 2014). Mimo, iż projekt zakończył się w wiosną 2014 roku, to prace nad jego kontynuacją i powstaniem Europejskiego Centrum Informacji Arktycznej nadal trwają.

W 2013 roku KBP PAN wybrał mnie jako przedstawiciela Polski w Grupie Roboczej Nauk Społecznych i Humanistycznych w Międzynarodowym Komitecie Nauk Arktycznych (IASC), zaś w 2015 zostałem zaangażowany w prace EU-PolarNet (projektu finansowanego w ramach programu Horyzont 2020), który jest rozwój Europejskiego Konsorcjum Polarnego. W ramach tych prac aktywnie uczestniczę w przygotowaniu dokumentu określającego przyszłe priorytety badań polarnych w Europie, szczególnie w komponencie nauk społecznych. W 2015 roku zostałem ponownie mianowany na członka Komitetu Badań Polarnych PAN, a następnie wybrany przez to grono na Sekretarza Naukowego Komitetu. Od czerwca do

października byłem przewodniczącym Zespołu ds. Oceny Czasopism powołanym w ramach KBP PAN. Od 2014 roku jestem zastępcą reprezentanta UMCS w Radzie Polskiego Konsorcjum Polarnego i w ramach tej organizacji zostałem wskazany na członka Zespołu Roboczego ds. Narodowego programu Badań Polarnych.

W związku z faktem, iż Polska posiada status obserwatora w Radzie Arktycznej, to od 2009 roku stale współpracuję z Ministerstwem Spraw Zagranicznych. W 2010 roku zostałem powołany na członka Grupy Roboczej ds. Polarnych przy Ministrze Spraw Zagranicznych, opracowuję ekspertyzy, biorę też udział w składzie oficjalnej delegacji na spotkania tzw. Warsaw Format Meetings. Od listopada 2014 do marca 2015 r. kierowałem 4 osobowym zespołem badawczym (w skład którego wchodziła polscy badacze pracujący w ośrodkach badawczych w Finlandii i Norwegii). Jego zadaniem było przygotowanie kompleksowej analizy naukowo-eksperckiej dotyczącej polityki arktycznej Polski. Ekspertyza ta została w czerwcu 2015 roku wydana nakładem MSZ, liczy 17 arkuszy wydawniczych i jest dostępna w internecie [3]. Efekty tych prac stanowiły następnie podstawę seminarium eksperckiego w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych m.in. z udziałem trzech wiceministrów. Ukoronowaniem mojej dotychczasowej współpracy z MSZ stało się odznaczenie „Bene Merito”, które otrzymałem w październiku 2015 roku za działalność wzmacniającą pozycję Polski na arenie międzynarodowej. W ramach aktywności eksperckiej współpracowałem także z doradcami z Kancelarii Prezydenta RP (2014) oraz polską wiceprzewodniczącą Zgromadzenia parlamentarnego NATO (2013).

W ramach mojej pracy naukowej staram się uczestniczyć w pracach ciał oraz organizacji naukowych zarówno krajowych (KBP PAN, Polskie Towarzystwo Studiów Międzynarodowych – jako skarbnik oddziału w Lublinie) oraz międzynarodowych, takich jak: *European International Studies*, *International Political Science Association*, *Association of Polar Early Career Scientists* (jako mentor) oraz *International Arctic Social Science Association*. Jestem również członkiem następujących platform współpracy międzynarodowej: (1) Thematic Network on Geopolitics and Security (utworzonej przez Uniwersytet Arktyczny i Northern Research Forum); (2) Arctic-FROST: Arctic FRontiers Of SusTainability: Resources, Societies, Environments and Development in the Changing North, (3) Global Arctic oraz (4) Kobe Arctic Legal Order Studies Forum.

W ramach doskonalenia warsztatu zawodowego biorę udział w szkoleniach mających na celu podniesienie kwalifikacji dotyczących prowadzenia badania, m.in. w cyklu szkoleń w ramach projektu „BRing. Nauki społeczne dla gospodarki” obejmującego program szkoleniowy dotyczących praktycznych aspektów współpracy nauk społecznych z gospodarką (listopad 2012 – styczeń 2013, łącznie 64 godziny), a także w szkoleniu z zakresu zarządzania projektami badawczymi organizowanym przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej (25-26.06.2014).

Po zakończeniu stażu doktorskiego w X 2015 roku, dzięki stypendium Polsko-Amerykańskiej Komisji Fulbrighta podjąłem kilkumiesięczne badania w *Institute for European, Russian and Eurasian Studies* w *Elliot School of International Affairs* na Uniwersytecie Georga Washingtona w Waszyngtonie. W ramach tych badań realizowałem projekt pt. *Russia and China Relations in the Changing Arctic: Overlapping Interests and Divergences.*, którego rezultaty zostaną niebawem zgłoszone do publikacji zarówno w języku polskim, jak i angielskim

20/12/2015

